

آئین نامه دوره دکتری PH.D. مصوب جلسه شورای عالی برنامه ریزی مورخ
۱۳۸۴/۱/۲۷ برای دانشجویان ورودی سال ۱۳۸۴ و ما بعد آن:

آئین نامه دوره دکتری (PH.D.)

مقدمه

به منظور تعیین ضوابط کلی دوره دکتری (PH.D.) در نظام آموزش عالی کشور و با توجه به سیاست وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در تفویض اختیار به دانشگاه ها و مؤسسه های آموزش عالی و پژوهشی "آئین نامه دوره دکتری (Ph.D.)" طبق مواد ذیل تدوین می شود.

ماده ۱:

برای رعایت اختصار، واژه های زیر در این آئین نامه به کار می رود:
وزارت: منظور وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است.
دوره دکتری: منظور دوره دکتری (PH.D.) است.
مؤسسه: منظور هر یک از دانشگاه ها و مؤسسه های آموزش عالی و پژوهشی کشور است که مطابق مقررات وزارت مجازند دوره دکتری را برگزار کنند.
گروه: منظور کوچک ترین واحد سازمانی آموزشی یا پژوهشی مؤسسه است.
آئین نامه: منظور آئین نامه دوره دکتری است.

ماده ۲:

دوره دکتری بالاترین دوره تحصیلی آموزش عالی است که به اعطای مدرک تحصیلی می انجامد و رسالت آن تربیت افرادی است که با نوآوری در زمینه های مختلف علوم و فناوری در رفع نیازهای کشور و گسترش مرزهای دانش مؤثر باشند.

ماده ۳:

ضوابط ورود داوطلبان به دوره دکتری به شرح زیر است:
الف) داشتن شرایط عمومی ورود به آموزش عالی.
ب) داشتن مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد یا دکتری حرفه ای که حسب مورد به تأیید وزارت یا وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی رسیده باشد.
ج) احراز صلاحیت علمی برای ورود به رشته مورد نظر.
د) احراز توانایی در زبان خارجی.

تبصره ۱:

نحوه احراز صلاحیت علمی و توانایی داوطلبان در زبان خارجی بر اساس دستورالعملی است که به تصویب شورای مؤسسه رسیده باشد.

تبصره ۲:

شورای هدایت استعدادهای درخشان وزارت می تواند برای پذیرش داوطلبان مشمول تعریف "استعداد درخشان" در دوره دکتری ضوابط ویژه‌ای را تصویب کند.

تبصره ۳:

داوطلب پس از دریافت پذیرش از مؤسسه و نام‌نویسی در دوره دکتری، دانشجوی دوره دکتری نامیده می‌شود.

ماده ۴:

مسئولیت راهنمایی دانشجو از نخستین نیمسال تحصیلی بر عهده "استاد راهنما" است که به درخواست دانشجو از میان اعضای هیأت علمی با مرتبه استادیاری و بالاتر و با موافقت عضو هیأت علمی و تأیید گروه ذی‌ربط تعیین می‌شود.

تبصره ۱:

در صورت نیاز، به پیشنهاد استاد راهنما و تأیید گروه، مسئولیت راهنمایی رساله دانشجو را بیش از یک استاد راهنما به طور مشترک، عهده‌دار می‌شوند.

تبصره ۲:

در صورت نیاز، به تشخیص استاد راهنما، یک یا چند تن از اعضای هیأت علمی یا سایر متخصصان به عنوان "استاد مشاور" رساله دانشجو تعیین می‌شوند.

ماده ۵:

مجموع واحدهای دوره دکتری ۳۶ واحد است که ۱۲ تا ۱۸ واحد آن درسی و ۱۸ تا ۲۴ واحد آن مربوط به رساله است که در برنامه درسی مصوب هر رشته تعیین می‌شود.

تبصره ۱:

واحدهای درسی به منظور تسلط بر مفاهیم نوین هر رشته و تقویت توان علمی دانشجو برای اجرای فعالیت‌های پژوهشی دوره، با نظر استاد راهنما و بر اساس برنامه درسی مصوب هر رشته انتخاب می‌شود.

تبصره ۲:

حداقل نمره قبولی در هر درس، ۱۴ از ۲۰ و میانگین قابل قبول نمره‌های دانشجو در همه درس‌ها ۱۶ از ۲۰ است. این میانگین بر اساس نمره‌های درس‌های گذرانده شده محاسبه می‌شود

و در صورتی که مقدار آن کمتر از ۱۶ باشد، دانشجو مجاز است با نظر استاد راهنما حداکثر در یک نیمسال تحصیلی درس‌هایی را علاوه بر سقف واحدهای درسی برای جبران میانگین کل بگذراند.

تبصره ۳:

در شرایط خاص و در صورت نیاز، به پیشنهاد استاد راهنما و تأیید گروه ذی‌ربط، دانشجو موظف است تعدادی از درس‌های دوره کارشناسی ارشد را به عنوان "درس‌های جبرانی" بگذراند. گذراندن این درس‌ها اجباری است اما نمره آن‌ها در تعیین میانگین کل محاسبه نمی‌شود.

ماده ۶:

دانشجو موظف است تا پایان نیمسال اول تحصیلی موضوع رساله خود را با هماهنگی استاد راهنما تعیین و فعالیت پژوهشی خود را آغاز کند.

تبصره:

چگونگی ارزیابی قابلیت‌های آموزشی و پژوهشی دانشجو برای استمرار فعالیت پژوهشی (ارزیابی جامع) و نحوه تصویب موضوع رساله دانشجو مطابق دستورالعملی است که به تصویب شورای مؤسسه رسیده باشد. مؤسسه موظف است ترتیبی اتخاذ کند که موضوع رساله دانشجو حداکثر تا پایان نیمسال سوم تحصیلی دانشجو به تصویب نهایی برسد.

ماده ۷:

دانشجو پس از تدوین رساله و تأیید استاد راهنما و به شرط کفایت دستاوردهای علمی رساله (اعم از: انتشار مقاله در مجلات و همایش‌های معتبر علمی، ثبت اختراع، تولید دانش فنی، آثار بدیع هنری و امثال آن)، موظف است در حضور هیأت داوران از رساله خود دفاع کند.

تبصره:

ترکیب و وظایف هیأت داوران، چگونگی دفاع از رساله و احراز کفایت دستاوردهای علمی رساله، تابع دستورالعملی است که به تصویب شورای مؤسسه رسیده باشد.

ماده ۸:

ارزیابی رساله بر اساس کیفیت علمی پژوهش انجام شده، میزان نوآوری، چگونگی دفاع از یافته‌های پژوهشی و نحوه نگارش رساله انجام می‌شود و نتیجه آن به یکی از دو صورت زیر تعیین می‌شود:

الف) قبول (با درجه عالی، بسیار خوب، خوب).

ب) غیر قابل قبول.

تبصره:

چنانچه رساله دانشجو "غیرقابل قبول" ارزیابی شود، بنا به تشخیص هیأت داوران، دانشجو مجاز است طی حداکثر شش ماه، به شرط اینکه از حداکثر مدت مجاز تحصیل بیشتر نشود، اصلاحات لازم را در رساله به عمل آورد و صرفاً برای یک بار دیگر از آن دفاع کند.

ماده ۹:

دانشجو پس از گذراندن واحدهای درسی و کسب درجه "قبول" از رساله خود، دانش آموخته دوره دکتری شناخته می شود و به دریافت درجه دکتری نایل می گردد.

ماده ۱۰:

مدت مجاز تحصیل در دوره دکتری ۴ سال است و در صورت ضرورت به پیشنهاد استاد راهنما و تأیید گروه ذی ربط، حداکثر تا ۲ نیمسال تحصیلی به این مدت افزوده می شود.

تبصره:

در صورتی که دانشجو بنا به عللی خارج از اختیار خود و یا بروز مشکلات غیرقابل پیش بینی، در مدت مجاز موفق به اتمام تحصیل نشود به پیشنهاد استاد راهنمای دانشجو، کمیسیون بررسی موارد خاص مؤسسه با حضور استاد راهنما، وضعیت دانشجو را بررسی و متناسب با کمیت و کیفیت فعالیت های علمی دانشجو، در مورد مدت و نحوه ادامه تحصیل یا اخراج او تصمیم گیری قطعی خواهد کرد.

براساس بخشنامه شماره ۲/۳۷۵ مورخ ۱۳۸۷/۱/۲۰: شورای عالی برنامه ریزی در جلسه مورخ ۱۳۸۶/۱۰/۲۲ خود در جهت تبیین ماده ۱۰ مذکور و تبصره آن مقرر داشت: «مدت مجاز تحصیل در دوره دکتری چهار سال است که در صورت ضرورت به پیشنهاد استاد راهنما و تأیید گروه آموزشی مربوط می تواند تا دو نیمسال افزایش یابد. اضافه بر آن در صورتی که دانشجو بنا به عللی خارج از اراده خود و یا بروز مشکلات غیرقابل پیش بینی به تشخیص استاد راهنما، در مدت مجاز (۴+۱) موفق به اتمام تحصیل نشود، کمیسیون بررسی موارد خاص دانشگاه به درخواست و با حضور استاد راهنما وضعیت دانشجو را با رعایت بند ۱۳ بخشنامه شماره ۲/۲۴۳۴ مورخ ۱۳۸۴/۲/۲۵ بررسی و متناسب با کمیت و کیفیت فعالیت های علمی دانشجو، در مورد مدت و نحوه ادامه تحصیل وی تصمیم گیری خواهد کرد.

بر این اساس مدت مجاز تحصیل هر دانشجوی دوره دکتری با توجه به ماده ۱۰ آیین نامه دوره دکتری و تبصره آن تعیین می شود و انجام هیچ گونه اقدام بازدارنده ای زاید بر مصوبات گروه آموزشی و یا کمیسیون بررسی موارد خاص به شرح ماده ۱۰ و تبصره آن،

همچون کسر نمره رساله دکتری با توجیه جلوگیری از طولانی شدن زمان تحصیل دانشجو مجاز نیست. در عین حال دانشجو موظف است حداقل یک ماه قبل از اتمام سنوات تحصیلی رساله خود را که به تأیید استاد راهنما رسیده است برای طی مراحل دفاع به گروه آموزشی تحویل دهد. در اینحال چنانچه دفاع از رساله صرفاً به دلیل طولانی شدن مراحل اداری، و نه به دلیل ضرورت انجام اصلاحات علمی، بیش از یک ماه به طول بینجامد، مدت مازاد جزو سنوات تحصیلی دانشجو محسوب نمی‌شود.»

ماده ۱۱:

در موارد زیر دانشجو از ادامه تحصیل در دوره دکتری محروم می‌شود:
الف) میانگین کل نمره‌های درس‌هایی که دانشجو گذرانده است (با رعایت تبصره ۲ ماده ۵) کمتر از ۱۶ شود.
ب) صلاحیت علمی دانشجو برای استمرار فعالیت پژوهشی پس از دو بار ارزیابی (با رعایت تبصره ماده ۶) احراز نشود.
ج) رساله دانشجو (با رعایت تبصره ماده ۸) "غیرقابل قبول" ارزیابی شود.
د) مدت مجاز تحصیل (با رعایت تبصره ماده ۱۰) به پایان برسد.

تبصره:

در صورت محروم شدن یا انصراف دانشجو از ادامه تحصیل در دوره دکتری، مؤسسه مجاز است با رعایت ضوابط و مقررات مربوط، صرفاً گواهی‌نامه ای را بر اساس کارنامه تحصیلی دانشجو صادر کند و در اختیار وی قرار دهد.

ماده ۱۲:

این آئین‌نامه در بر گیرنده اصول کلی و ضوابط اصلی دوره دکتری است و مؤسسه موظف است دستورالعمل‌های اجرایی آن را تدوین و پس از تصویب در شورای مؤسسه اجرا کند.

تبصره:

تفسیر مواد این آئین‌نامه بر عهده وزارت است و در صورت بروز ابهام در مفاد آن نظر وزارت مورد استناد خواهد بود.

ماده ۱۳:

وزارت و مؤسسه به تناسب وظایف خود، دستورالعمل‌های نظارت بر اجرای دوره دکتری را تنظیم و بر نحوه اجرای این آئین‌نامه و دستورالعمل‌های اجرایی آن نظارت می‌کنند.

ماده ۱۴:

این آئین‌نامه مشتمل بر یک مقدمه، چهارده ماده و چهارده تبصره در تاریخ ۱۳۸۴/۱/۲۷ به تصویب شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت رسید و برای دانشجویانی که از سال تحصیلی ۸۵-۱۳۸۴ و پس از آن در دوره دکتری پذیرفته می‌شوند، لازم الاجراست و با تصویب مؤسسه می‌تواند به دانشجویان دوره‌های قبل نیز تسری یابد.

ابلاغیه مورخ ۱۳۸۴/۲/۲۵ وزارت در خصوص آئین‌نامه دکتری مصوب ۱۳۸۴/۱/۲۷

- ۱) تنوع بخشی به روش‌های احراز صلاحیت علمی برای ورود به دوره دکتری، موضوع بند ج ماده ۳ با این هدف انجام شده است که دانشگاه‌های مجری دوره امکان شناخت بیشتر و دقیق‌تر قابلیت‌های علمی و پژوهشی داوطلبان را داشته باشند و از این طریق بر کیفیت ورودی‌های دوره دکتری بیافزایند.
- ۲) با توجه به اهمیت زبان خارجی به عنوان ابزار دسترسی به دانش جهانی احراز توانایی داوطلبان در این خصوص شرط لازم برای پذیرش دوره دکتری محسوب می‌شود. با این حال شیوه مورد عمل دانشگاه باید از انعطاف‌پذیری و ظرفیتی برخوردار باشد که مانع ورود استعدادها به دوره نشود.
- ۳) به منظور بهره‌گیری مطلوب‌تر از توانمندی‌های پذیرفته‌شدگان پیشنهاد می‌شود تعیین زمینه‌های پژوهشی آن عده از اعضای هیأت علمی که مایل به پذیرش دانشجوی دکتری هستند، پیش از تعیین ظرفیت و اعلام پذیرش دانشجو انجام شود تا داوطلبان با توجه به علائق خود و با آگاهی کامل به انتخاب زمینه تحقیقاتی و استاد راهنما بپردازند. با این اقدام این امکان فراهم خواهد شد که دانشجو هرچه سریع‌تر پژوهش خود را شروع کند و حداکثر انرژی و توان خود را در انجام این مهم به کار گیرد.
- نکته حائز اهمیت در این خصوص، توجه دانشگاه‌های مجری دوره دکتری به تطابق هر چه بیشتر علائق پژوهشی دانشجویان با زمینه‌های پژوهشی تعیین شده است که این هم‌خوانی با معرفی انتشارات استادان راهنما در زمینه مورد نظر می‌تواند به بهترین وجه تحقق یابد.
- ۴) مشارکت بیش از یک استاد راهنما در مرحله تدوین رساله با توجه به تحولات روزافزون علوم، به خصوص در حوزه‌های میان‌رشته‌ای، مورد تأکید است. همچنین بر استفاده از مشاوران برجسته، چه از بین اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی و چه از بین متخصصان و صاحب‌نظران بخش صنعت و دیگر بخش‌های اقتصادی و اجتماعی در گروه هدایت‌کننده رساله تأکید می‌شود.
- ۵) تعیین واحدهای درسی دوره دکتری بین ۱۲ تا ۱۸ واحد درسی با هدف بهینه‌سازی استفاده از ظرفیت‌های دوره و مبتنی بر این واقعیت صورت گرفته که:

اولاً: با ارتقاء سطح دوره‌های کارشناسی‌ارشد، عملاً اساسی‌ترین درس‌های دوره تحصیلی در یک رشته یا گرایش مشخص که می‌تواند به عنوان پایه و مبنای ادامه تحصیل در دوره دکتری قرار گیرد، در آن دوره تدریس می‌شود و به این لحاظ داوطلب ورود به دوره دکتری از اطلاعات و دانش پایه برخوردار است.

ثانیاً: نیازهای آموزشی دانشجویان دوره دکتری با توجه به تحصیلات پایه و زمینه پژوهشی دوره با نظر استاد راهنما تعیین می‌شود. به این لحاظ تفاوت تعداد و نوع درس‌های انتخابی یک دانشجو نسبت به دیگر دانشجویان موجه می‌نماید. بر این اساس کاهش واحدهای درسی دوره نه به مفهوم کاستن از اهمیت آموزش بلکه به مفهوم بهینه‌سازی برنامه درسی دوره دکتری است. ۶) در خصوص دروس جبرانی بسنده کردن به حداقل ممکن توصیه می‌شود. این توصیه مبتنی بر این واقعیت است که دانشجویان دوره دکتری با آموزش‌هایی که در دوره کارشناسی‌ارشد دیده‌اند به سطحی از دانش و تجربه رسیده‌اند که می‌توانند شخصاً و با استفاده از امکانات فراگیر موجود نظیر کتب مرجع، مجلات علمی و پایگاه‌های اطلاعاتی و اینترنت کمبود دانش نظری خود را در دروس جبرانی مرتفع سازند.

۷) محاسبه میانگین صرفاً با توجه به نمره‌های قابل قبول دانشجو صورت می‌گیرد، به این ترتیب در صورتی که دانشجو دو نمره ردی و قبولی در یک درس داشته باشد، در عین حال که نمره ردی در کارنامه دانشجو باقی می‌ماند، در احتساب میانگین کل صرفاً آخرین نمره - به عنوان شاخص نهایی وضعیت دانشجو در آن درس - مبنای محاسبه قرار خواهد گرفت.

۸) تعیین هرچه سریع‌تر زمینه موضوعی رساله دانشجوی دوره دکتری و آشنایی با منابع و مراجع مربوط با هدف فراهم ساختن زمان بیشتر تمرکز دانشجو بر موضوع پژوهش و عمق بخشیدن به آن صورت گرفته است. از این حیث افزایش بهره‌وری دوره‌های دکتری با کوتاه‌تر شدن زمان شروع دوره و آغاز کار پژوهشی دانشجو ملازمه خواهد داشت.

۹) ارزیابی جامع به مفهوم ارزیابی قابلیت‌های آموزشی و پژوهشی دانشجو برای استمرار فعالیت پژوهشی بازتعریفی از آزمون جامع دوره دکتری است. این بازتعریف بر اساس تجربیات ناشی از برگزاری آزمون‌های جامع دوره دکتری و با هدف تنوع بخشی به آزمون جامع و تحول کیفی در روش، زمان و محتوای آن، هدفمند کردن ارزیابی، صرفه‌جویی در وقت، انرژی و امکانات دانشگاه و دانشجویان، ارزیابی قابلیت پژوهشی دانشجو، ارتقای کیفیت دوره و ارزیابی جهت‌دار درس‌های دوره با محوریت موضوع رساله است. بر این اساس ارزیابی جامع می‌تواند همزمان با بررسی موضوع رساله دانشجو انجام شود و یا به گونه‌ای دیگر ارزیابی طرح پیشنهادی رساله دانشجو خود به عنوان ارزیابی جامع در نظر گرفته شود.

۱۰) آثار تحول و تغییر در مقررات دوره دکتری باید در ارتقای کیفیت و وجود نوآوری در رساله‌های دانشجویان بروز و ظهور یابد. در غیراین صورت می‌توان گفت که تحول در مقررات آموزشی به اصلی‌ترین هدف خود دست نیافته است. تأکید بر انتشار مقاله، ثبت اختراع و تولید

دانش فنی توسط دانشجویان دکتری نیز از باب اطمینان یافتن از وجود نوآوری‌های پژوهشی و تضمینی بر نوآوری در رساله‌های دوره‌های دکتری است. توجه به این وجه از مسأله به خصوص با توجه به استعداد، قابلیت و ظرفیت دانشجویان دکتری می‌تواند امکان مشارکت آن‌ها را در ارتقاء جایگاه علمی کشور در منطقه و جهان فراهم سازد.

۱۱) برای ارزیابی هرچه دقیق‌تر کیفیت رساله بر بهره‌گیری از اعضای هیأت علمی دیگر دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی و صاحب نظران برون دانشگاهی به عنوان عضو هیأت داوران رساله‌های دانشجویی تأکید می‌شود.

۱۲) تشخیص هیأت داوران مبنی بر قبول رساله در هر درجه از درجات سه گانه به مفهوم نفی اصلاحات احتمالی لازم در رساله نخواهد بود بلکه اعلام قبولی مشروط رساله به این مفهوم است که رساله پس از انجام اصلاحات مورد نظر هیأت داوران نیاز به دفاع مجدد ندارد.

۱۳) در مواردی که به رغم تلاش و کوشش علمی و پژوهشی دانشجو در پیشبرد طرح پژوهشی، دفاع از رساله به هر دلیل در مدت مجاز تحصیل امکان پذیر نباشد، لازم است جهت‌گیری کلی کمیسیون موارد خاص به مساعدت به دانشجو برای ادامه فعالیت تا نیل به نتیجه نهایی معطوف باشد. این جهت‌گیری به مفهوم استفاده از تمامی سرمایه‌گذاری‌های مادی و معنوی و ظرفیت‌های انسانی و جلوگیری از اتلاف منابع فردی و اجتماعی است. رعایت این قاعده در جریان اعمال ماده ۱۱ آئین‌نامه نیز توصیه می‌شود.

۱۴) در یک جمع بندی کلی می‌توان از توجه به سیاست عدم تمرکز با هدف پر رنگ کردن نقش گروه‌های آموزشی و پژوهشی در تصمیم‌گیری، کاهش تعداد واحدهای آموزشی در جهت تقویت فراگیری دانشجویان با استفاده از امکانات محیطی و تقویت پژوهش، تناسب تعداد و نوع واحدهای آموزشی با نیازهای پژوهشی دانشجو و ارتقاء کیفی رساله‌ها، برجستگی بیشتر نقش استاد راهنما در هدایت دانشجو، استفاده از استادان راهنمای مشترک، بهره‌گیری از صاحب‌نظران برون دانشگاهی، افزایش میزان تولیدات علمی و کوتاه کردن و بهینه‌سازی دوره تحصیل به عنوان اساسی‌ترین محورهای تحولی آئین‌نامه جدید دوره دکتری یاد کرد. البته این تحول به خصوص هنگامی منشاء آثار خواهد بود که اولاً: پذیرش دانشجوی دکتری بر اساس زمینه‌های پژوهش اعلام شده قبلی صورت گیرد. ثانیاً: ارزیابی جامع به عنوان ارزیابی کلی توان‌مندی آموزشی و پژوهشی دانشجو و نه لزوماً به عنوان آزمون مجدد دروس گذرانده دانشجو مورد توجه قرار گیرد و ثالثاً: از اعضای هیأت علمی دیگر دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی و صاحب‌نظران برون دانشگاهی به عنوان عضو هیأت داوران و استاد مشاور استفاده شود.